

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ,
ЎЎНАЛИШЛАРИ ВА МАҚСАДИ

Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich

Farg'ona davlat universiteti, o'qituvchi

razixon@inbox.ru

Аннотация: Мақолада педагогик технология тўғрисидаги тушунчаларнинг ривожланиш тарихи, педагогик технология назарияси ва амалиёти масалалари ўрганилган. Ўқитиш жараёнини такомиллаштиришга ёки ўқувчи-талабаларнинг билим фаолиятини ривожлантиришга қаратилган илғор методикалар технология даражасига кўтарилиши ва педагогик назария даражасига етишиши тадқиқ этилади.

Калит сўзлар: Педагогик технология, технологик жараён, лойиҳалаштириш, Т.Сакамоте, Н.Сайидахмедов, "Дастурли таълим", яхлитлик тамойили.

BASIC PRINCIPLES, DIRECTIONS AND PURPOSE OF PEDAGOGICAL
TECHNOLOGIES

Rasulov Azizkhon Mukhamadgadirovich

Fergana State University, teacher

razixon@inbox.ru

Abstract: The article examines the history of the development of concepts of pedagogical technology, the theory and practice of pedagogical technology. Advanced methods aimed at improving the teaching process or developing the knowledge activity of students are researched to rise to the level of technology and reach the level of pedagogical theory.

Key words: Pedagogical technology, technological process, design, T. Sakamote, N. Sayidahmedov, "Programmed education", the principle of integrity.

Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Муайян назарий билимларни талабаларга етказиб бериш, уларда маълум фаолият

юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, эгалланган билим, кўникма ва малакалар даражасини қисқа вақт ичида баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳорат талаб этади. Бу муҳим вазифани амалга ошириш таълим муассасаларида ўқитишнинг анъанавий методларини илғор педагогик технологиялар билан қўшиб олиб боришни тақозо этмоқда.

Педагогик технология - барча бошқарилувчи ташкилий қисмлар ва уларнинг боғлиқлигини таҳлил қилиш, танлаш, лойиҳалаш ва назорат қилиш йўли билан педагогик самарадорликни юқори даражага кўтариш ҳамда бу борада тизимли ёндашувни жорий этишни ифодалайди. Педагогик технология - шундай билимлар соҳасики, улар ёрдамида ХХI асрда давлатимиз таълим соҳасида туб бурилишлар юз беради, ўқитувчи фаолияти янгиланади, талабаларда ҳурфикрлик, билимга чанқоқлик, Ватанга меҳр-муҳаббат, инсонпарварлик туйғулари тизимли равишда шаклланади.

Технология тушунчаси техникавий тараққиёт билан боғлиқ ҳолда фанга ХХ асрнинг 2-ярмида кириб келди ва юнонча икки сўздан-технос - санъат, ҳунар, маҳорат ва логос - фан, таълимот сўзларидан ташкил топиб, ҳунар фани маъносини англатади. «Педагогик технология» ибораси фанга биринчи марта 1970 йилда япон олими Т.Сакамоте томонидан киритилган. Олимнинг фикрича, педагогик технология ўқитишнинг мақбулликни таъминловчи йўл-йўриқлар тизими билан боғлиқ билимлар соҳасидир. Профессор Н.Ф.Тализина педагогик технологияни белгиланган ўқув мақсадига эришишнинг оқилона усулларини аниқлашдан иборат деб ҳисоблайди. Технологик жараён ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланган ҳолда, амалларни муайян кетма-кетликда бажаришни кўзда тутди. Янада аниқроқ айтадиган бўлсак, технологик жараён бу меҳнат қуроллари билан меҳнат объектига босқичма-босқич таъсир этиш натижасида маҳсулот яратиш борасидаги ишчининг фаолиятидир.

Таълим технологиясининг жуда кўп таърифлари мавжуд. Шулардан энг мақбули ва жаҳон педагоглари томонидан эътироф этилгани ЮНЕСКО томонидан қуйидагича берилган таърифдир: “Таълим технологияси” – таълим олиш шакллари мақбуллаштиришни ўз вазифалари деб қўювчи, яъни бутун таълим бериш жараёнини ҳамда техникавий ва инсоний манбаларни ҳисобга олган ҳолда, билимларни ўзлаштириш, уларнинг ўзаро ҳаракатини яратиш, қўллаш ва аниқлашнинг тизимли усулидир”.

Педагогик технология эса – бу ўқитувчининг ўқитиш воситалари ёрдамида талаба-ўқувчиларга муайян шароитда таъсир кўрсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда белгиланган шахс сифатларини интенсификация шакллантириш жараёнидир. Ҳозирги кундаги педагогик нашрларда технология атамасини хилма хил талқин этилиши ҳолатини кузатиш мумкин: ўқитиш технологияси, ўқув жараёни технологияси, маълумот технологияси, тарбия технологияси ва бошқалар. Ўқитиш технологияси педагогик технологияга яқин тушунча бўлсада, айнан ўхшаш маънони англатади, чунки у маълум предмет, мавзу ва саволлар доирасидаги аниқ ўқув материалларини ўзлаштириш йўлини муайян технология атрофида ифода этади. Кўриниб турибдики, педагогик технология белгиланган бошланғич мақсад ва мазмун асосида ўқув жараёнини лойиҳалаш сифатида ташкил этилган. Бу бир жиҳатдан тўғри бўлса, чуқурроқ таҳлил этилганда, бир ёқламалик аниқланади ёки бундай ёндашувда талаба шахси эътибордан четда қолмоқда. Бу ҳолатни ёки камчиликни академик В.П.Беспалко аниқлади ва “педагогик технология бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда, педагогик муваффақиятини кафолатлай оладиган, ўқувчи-талаба шахсини шакллантириш жараёнининг лойиҳасидир”- деб таърифлайди. Бу таъриф асосида қуйидаги илмий тамойилларни кўрсатиш мумкин:

- педагогик технология талабаларда маълум ижтимоий тажриба таркибларини шакллантириш учун лойиҳаланади;

- лойиҳаланган тайёр технологияни амалга ошириш фан ўқитувчисидан катта маҳорат талаб этмайди;

- яқиний натижа, албатта, кафолатланади.

Педагогик технология моҳиятини аниқлашга қаратилган таърифларнинг хилма-хиллиги ривожланган мамлакатларда бу масалани у ёки бу даражада ҳал этилганлигини кўрсатса, иккинчи томондан педагогик технологияни амалиётга жорий этишга бўлган уринишлар натижасини ифода қилади.

Педагогик технология тўғрисидаги тушунчаларни ривожланиш тарихи нуқтаи назаридан қаралса, педагогик технология назарияси ва амалиётини бир бирига боғлиқ бўлмаган ҳолда талқин этилганлигини кўрамиз. Натижада ўқитиш жараёнини такомиллаштиришга ёки ўқувчи-талабаларнинг билим фаолиятини ривожлантиришга қаратилган у ёки бу илғор методикалар технология даражасига кўтарила олмай аста секинлик билан ўз мавқеини йўқотиб, педагогика назариясидан узоқлашиб борган. Масалан 60-йилларда катта шов-шувга сабаб

бўлган “Дастурли таълим” ёки 70-80-йиллардаги “шаталовчилик ҳаракати” кабилар.

Педагогик технологияни педагогик фаннинг алоҳида тармоғи сифатида ёки фақат таълим амалиётини мақбуллаштиришга йўналтирилган таълим йўналиши деб, қараш ҳам маъқул эмас. Педагогик технология бу соҳадаги назарий ва амалий изланишларни бирлаштириш доирасидаги фаолиятини акс эттиради.

Педагогик технологияга “янги” сўзини қўшиб қўлланилиши – бу таълим-тарбия жараёнини лойиҳалашга эскича ёндашиш мумкин эмаслигини кўрсатади. Демак, таълим - тарбиянинг мақсади бутунлай янгиланади, унга мос ҳолда мазмун ҳам, педагогик жараён ҳам янгиланиши рўй бермоқда, янги технологиялар кириб келмоқда. Янги методикаларни талаб этадиган ва унга ўзининг маълум хусусиятларини жорий этадиган янги техникавий, ахборотли полиграфик, аудиовизуал воситалар мавжудки, улар янги педагогик технологияни реал воқеликка айлантиради. Педагогик технология бошқа соҳалардаги технологик жараёнлар билан узуксиз бойиб боради ва анъанавий ўқув жараёнига, унинг самарасини оширишга таъсир кўрсатишнинг янги имкониятларини очиб беради. Янгиланаётган таълим тизимида яқиний натижа, хоҳлаймизми, хоҳламаймизми, бевосита таълим-тарбия жараёнини амалга оширадиган ўқитувчи меҳнатининг қандай ташкил этилишига бориб тақалаверади. Бу вазифани хал қилиш учун ёшларни ҳаётга, меҳнатга тайёрлашнинг янги технологияси, метод, усул, воситалардан фойдаланиш лозим бўлади. Таълим зиммасига қўйилаётган улкан вазифалар эса таълим беришга муносабатни, ёндошувни ўзгартиришни тақозо этмоқда. Педагогикага оид илмий адабиётларда ва мақолаларда айнан шу муносабат ва ёндошувни ўзида мужассам этиши лозим бўлган янги педагогик технология хусусида бир қанча мақсадлар эълон қилинди. Бироқ, ҳозирги кундаги ислохотлар жадаллиги мавжуд назарияни тезроқ амалиётга тадбиқ этишни талаб этади. Янги технологияларни лойиҳалаш ва улардан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш маълум қонуниятларга асосланади. Бу асослар педагогик технологиянинг ўзига хос жиҳатларини ифода этади ва методикадан фарқли томонларини кўрсатиб беради. Бошқача айтганда, уларни педагогик технология тамойиллари (тамойиллари) деб аташ мумкин.

Педагогик технология тамойиллари деганда, лойиҳаланган ўқув - тарбиявий жараённи амалга оширишга юқори натижаларга эришиш учун риоя қилинадиган умумий меъёрлар, қоидалар ва талабларни

тушунилади. Демак, у ёки бу педагогик ҳодиса тамойил бўлиши мумкин, қачонки уни ўқув жараёнида ҳисобга олиш зарур бўлса, яъни унга таянилса.

Педагогик технология тамойиллари дидактик тамойиллардан тубдан фарқ қилади ва ўзида муҳим сифат кўрсаткичларини мужассамлаштиради. Аслида ҳам таълим амалиётида педагогик технологиянинг моддий воситалари – китоблардан, техник жиҳозлардан ва ўқитиш методларидан кўпдан буён фойдаланиб келинади ёки олдиндан режалаштирилган таълим-тарбия жараёни ўқитувчи фаолияти орқали амалиётга жорий этилмоқда.

Шу билан биргаликда педагогик технология - бу қотиб қолган, сиқувга олинган лойиҳа эмас, балки таълим ва тарбия самарадорлигини белгиловчи қатор омилларни баҳолаш имконини бера оладиган ижодкорлик, яратувчилик, фидойилик фаолияти натижасидир. Н.Сайидахмедов томонидан педагогик технология тамойилларини аниқлашда қуйидаги ҳолатлар эътиборга олинади:

- 1) мавжуд жамият талабларига мос келадиган таълим-тарбия мақсади;
- 2) дидактик жараённинг объектив қонуниятлари;
- 3) таълим-тарбия жараёнида амалга ошириладиган шарт - шароитлар.

Шу нуқтаи назардан янги педагогик технологияларни амалда қўллашни қуйидаги тамойиллари мавжуд.

1. Яхлитлик тамойили технология лойиҳаси яратилаётганда педагогик тизимнинг барча таркиблари ўзаро таъсир доирасида бўлишини ва ўзаро боғлиқлигини эътиборга олишни тақозо этади;

2. Педагогик технология ўқув-тарбиявий жараёни олдиндан лойиҳалаш ва кейинги босқичда бу лойиҳани аудиторияда амалга оширишни кўзда тутати;

3. Якуний натижанинг кафолатланиши педагогик технологиянинг яна бир муҳим тамойилидир, ҳамда "Якуний натижа қайси сатҳда бўлиши керак?" саволга жавоб беради.

4. Педагогик технологиянинг жуда муҳим тамойили: ўқитишнинг тугалланганлик тамойили жавоб беради.

Юқорида биз педагогик технологиянинг асосий тамойилларини ёритишга ҳаракат қилдик. Улар, биринчи галда, ўқув-тарбиявий жараёни илмий асосда кўришга йўналтирилган бўлиб, уларни амалда ижод билан қўллаш зарур.

Хулоса қилиба йтганда, янги таълим тизими, мазмуни, ўқув режа, дарсликлар асосида ўқув жараёнини лойиҳалаштиришга ҳам янгича ёндошиш ва ташкил этиш зарурати туғилмоқда.

Президент Ш.Мирзиёев алоҳида таъкидлаганларидек, "...биз мамлакатимизнинг истиқболи ёш авлодимиз қандай тарбия топишига, қандай маънавий фазилатлар эгаси бўлиб вояга етишига, фарзандларимизнинг ҳаётда нечоғли фаол муносабатда бўлишига, қандай олий мақсадларга хизмат қилишига боғлиқ эканини ҳамиша ёдда тутишимиз керак". Шу сабабли ҳам биринчи навбатда таълим мазмуни ва унинг таркибини кенгайтириш ва чуқурлаштириш, хусусан, бу мазмунга нафақат билим, кўникма ва малака, балки умуминсоний маданиятни ташкил қилувчи - ижодий фаолият тажрибаси, теварак-атрофга муносабатларни ҳам киритиш ғояси кун тартибига кўндаланг қилиб қўйилди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РҲЙХАТИ:

1. Alimbetova, G. A. (2022). THE ESSENCE OF THE CONTENT OF POLITICAL IDEOLOGY. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 2(12), 102-106.
2. Alimbetova, G. A. (2022). THE ESSENCE AND FEATURES OF POLITICAL PROCESSES IN POLITICAL SCIENCE. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 2(12), 268-273.
3. Gulparshin, A. (2021). Socio-Ethical Problems of Development National Idea. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 1(1), 33-39.
4. Usarov, U. A., & Alimova, N. O. (2021). Agricultural And Watering System Of Samarkand In The Second Half Of The Xix Century And The Early Xx Century. *Current Research Journal Of History (2767-472x)*, 2(07), 9-14.
5. Alimova, N. O. (2021). Some Views On The History Of Daily Life Of Women In The Villages Of The Ferghana Valley (1946-1991). *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(07), 45-47.
6. Alimova, N., & Suyarkulova, G. (2022). Reviews On The History Of Light Industrial Enterprises In Uzbekistan. *Gospodarka i Innowacje.*, 22, 639-642.
7. Алимова, Н., & Акбарова, Н. (2023). Из истории строительства и реконструкции музыкальных школ Ферганской области. Актуальные проблемы истории Узбекистана, 1(1), 728–735. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/history-of-uzbekistan/article/view/16565>

8. Alimova, N., & Nazaraliev, N. (2021). Some Views on the Socio-Economic Development of Uzbekistan. *Design Engineering*, 10944-10948.
9. Alimova, N., & Maqsumov, N. (2022). TURKISTONDA QISHLOQ XO 'JALIKNING AHVOLI VA UNDA GI O 'ZGARISHLAR. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 74-79.
10. Алимова, Н. О. (2023). ЎЗБЕКИСТОННИНГ СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ЙИЛЛАРИДАГИ САВДО МУНОСАБАТЛАРИ ХУСУСИДА. *ТА'ЛИМ VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(1), 233-239.
11. Алимова, Н. (2022). РОССИЯ ИМПЕРИЯСИ ҲУКМРОНЛИГИ ЙИЛЛАРИДА ИПАК МАҲСУЛОТЛАРИ САВДОСИ ВА МУАММОЛАРИГА ДОИР ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 37-43.
12. Алимова, Н. (2017). Шелк и торговля в Туркестане (конец XIX-начало XX в.). *Молодой ученый*, (1), 365-370.
13. Mukhamadqodirovich, R. A. (2020). The role of mass media in the history of the period of independence. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(4), 356-359.
14. Расулов, А. М. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ. *Scientific progress*, 2(1), 804-809.
15. Расулов, А. М. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ. *Scientific progress*, 2(1), 1568-1572.
16. Расулов, А. М. (2020). ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТАРИХИДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎРНИ. *ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ*, (SI-1№ 3).
17. Rasulov, A. M. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ТАРМОҚЛАРИ. *Scientific progress*, 2(4), 836-838.
18. Rasulov, A. M. (2022). ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЖАМИЯТ АЪЗОЛАРИГА ҒОЯВИЙ ТАЪСИРИ. *Scientific progress*, 3(4), 871-875.
19. Rasulov, A. M. (2022). МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ТАРИХИ РАСМИЙ МАНБАЛАРИ. *Scientific progress*, 3(3), 544-547.
20. Rasulov, A. M. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА ГЛОБАЛ ТАРМОҚНИНГ РИВОЖЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(6), 926-930.
21. Rasulov, A. M. (2021). МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ МИЛЛАТЛАРАРО ТУТУВЛИК ВА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК. *Scientific progress*, 2(6), 931-936.
22. Rasulov, A. M. (2022). МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ ЭРКИНЛИГИ. *Scientific progress*, 3(10), 4-8.

23. Расулов, А. (2022). Истиқлол даври тарихи манбалари тизимида оммавий ахборот воситаларининг ўрни. *Актуальные проблемы истории Узбекистана*, 1(1), 640-647.
24. Расулов, А. (2022). Ўзбекистоннинг мустақиллик даври тарихи манбалари тизимида оммавий ахборот воситаларининг ўрни. *Актуальные проблемы истории Узбекистана*, 1(1), 633-640.
25. Mukhamadqodirovich, R. A. (2023). MASS MEDIA MATERIALS AS A SOURCE ON THE HISTORY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 605-610.
26. Mukhamadqodirovich, R. A. (2023). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯСИДА ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИ МАСАЛАСИ. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(15), 431-435.
27. Дошмуратова, Г. (2022). ФОРМИРОВАНИЕ И УКРЕПЛЕНИЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ИММУНИТЕТА ПРОТИВ ВРЕДНЫХ ИДЕЙ И ИДЕОЛОГИЙ. *Results of National Scientific Research International Journal*, 1(1), 57-60.
28. Gulbaxiram, D. (2021). State Policy on Youth and Its Significance in The Context of New Uzbekistan. *FARS International Journal of Education, Social Science and Humanities*, 1(1).
29. Gulbakhiram, D. (2023). NATIONAL IDEA. *Open Access Repository*, 4(2), 549-553.
30. Salauatdinovna, D. G. (2023). THE THEORETICAL SOURCES OF NATIONALISM. *Open Access Repository*, 4(2), 244-247.
31. Doshmuratova, G. (2022). The Role of Law in National Idea and Social Development. *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY*, 2(3), 79-81.
32. Doshmuratova, G. (2022). QORAQALPOQLAR XAYOTIDA XOTIN-QIZLARNING O`RNI. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(7), 142-149.